

10. Папков А. А. Церковные братства: краткий статистический очерк о положении церковных братств к началу 1893 г. / А. А. Папков. – СПб. : Синодальная тип., 1893. – 146 с.
11. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2 : 1825–1881 гг. : в 55 т. Т. 51, отд-ние 2 : 1876 г. – СПб. : Тип. II отд-ния собств. его императ. величества канцелярии, 1878. – 602 с.
12. Русская периодическая печать (1702–1894) : справочник / авт.-сост. Н. В. Баранская и др. ; под ред. А. Г. Дементьева, А. В. Западова, М. С. Черепанова. – М. : Госполитиздат, 1959. – 836 с. : ил.
13. Устав православного Архангело-Михайловского братства в местечке Шепетовке Заславского уезда // Волян. епарх. ведомости. – 1893. – № 35, ч. неофиц. – С. 995–1000.
14. Цинкаловський О. М. Стара Волинь і Волинське Полісся. (Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 р.) : в 2 т. Т. 2 / О. М. Цинкаловський. – Вінніпег : [б. в.], 1986. – 578 с. : ілюстр. – (Ін-т дослідів Волині ; ч. 55).

УДК 94:008(477.82):061.2:050(477)«183/191» **Любов Заєць**

Джерельна база вивчення культурної спадщини Волині громадськими товариствами Правобережної України (остання третина XIX – початок XX ст.)

У статті проаналізовано джерельну базу дослідження громадськими товариствами Правобережної України в останній третині XIX – на початку XX ст. історичної та культурної спадщини Волині та висвітлення її на сторінках періодики. Тематично згруповано та критично осмислено опубліковані й архівні матеріали, які дають можливість з'ясувати чимало аспектів пам'яткознавчої та пам'яткоохоронної діяльності громадських товариств Правобережної України волинського спрямування, яка висвітлена на сторінках періодики.

Ключові слова: джерельна база, Волинь, громадські товариства, періодика, культурна спадщина.

Заєць Л. Источниковедческая база изучения культурного наследия Волини общественными товариществами Правобережной Украины (последняя треть XIX – начало XX в.). В статье анализируется источниковедческая база исследования общественными товариществами Правобережной Украины в последней трети XIX – в начале XX в. исторического и культурного наследия Волини и освещение его страницах периодики. Тематически группированы и критически осмыслены печатные и архивные материалы, которые дают возможность уяснить большую часть памятниковедческой и памятниковоохранительной деятельности общественных товариществ Правобережной Украины волинского направления, которое отражалось на страницах периодики.

Ключевые слова: источниковедческая база, Волинь, общественные товарищества, периодика, культурное наследие.

Zayets L. Source-Based Study of the Volyn Cultural Heritage by the Civil Societies of the Right-Bank Ukraine (the Last Third of the 19th Century – the Early 20th Century). The article analyzes the source-based issue of Volyn historical and cultural heritage researched by the civil societies of the Right-Bank Ukraine (the last third of the 19th century – the early 20th century), and the report on its results in periodicals. The published and archival materials are thematically grouped and critically interpreted. These materials make it possible to clarify many aspects of the monument awareness and protection activities of the civil societies in the Right-Bank Ukraine. The activities directed to the Volyn region studies were reflected in periodicals.

Key words: source base, Volyn region, civil society, periodicals, cultural heritage.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історичне минуле активно впливає на людину, на її формування як особистості впродовж життя, тому така важлива проблема збереження створених людством культурних цінностей. Звернення до історичних пам'яток, відновлення за їх допомогою призабутих вікових традицій і духовних цінностей сприяють також сьогодні збереженню самоідентифікації української нації. Дослідження культурної спадщини як джерельної бази з історії національного відродження, збереження і популяризації духовного надбання українського народу – першочергове завдання, яке допоможе відновити його національну самосвідомість, відтворити ті чи ті грані його життя, засвідчити його самотність, непересічне значення для людської цивілізації.

Вагому роль у процесі виявлення, вивчення, збереження вітчизняного історико-культурного надбання належить громадським товариствам Правобережної України останньої третини XIX – початку XX ст. та їх періодичним виданням, які в несприятливих політичних умовах були центром українознавства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Історіографічний аналіз дає змогу зробити висновок про поки що слабе наукове висвітлення теми дослідження. Публікації, що більшою чи меншою мірою стосуються дослідження джерельної бази вивчення громадськими товариствами культурної спадщини Волині та висвітлення її на сторінках часописів, відбивають лише фрагментарні відомості. Окремі факти можемо почерпнути з досліджень Л. Баженова [5], С. Заремби [19], С. Гаврилюк [10], О. Нагірняка [41], М. Костиці [31].

Мета й завдання статті. З огляду на наукове і практичне значення дослідження історичної та культурної спадщини Волині в статті визначено за **мету**: проаналізувати опубліковані й архівні матеріали, у яких містяться відомості про пам'яткознавчу та пам'яткоохоронну діяльність громадських товариств Правобережної України в останній третині XIX – на початку XX ст. та відбиття на сторінках їх періодики тематики, пов'язаної з пошуком, вивченням і збереженням в означений період культурної спадщини Волині. Для реалізації поставленої мети було згруповано та критично проаналізовано публікації періодичних видань громадських товариств, опрацьовано архівні матеріали.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Джерельну базу дослідження склали опубліковані та неопубліковані матеріали, які зберігаються в бібліотеках, архівах, музеях, історико-культурних заповідниках України. Вони характеризуються значною інформаційною насиченістю і різноплановістю, дають можливість ґрунтовно вивчити волинезнавчу діяльність громадських товариств Правобережної України в останній третині XIX – на початку XX ст. та висвітлити її результати на сторінках періодичних видань.

Основним джерелом для розкриття теми стали публікації самих періодичних видань. За типологією та інформативністю умовно їх поділяємо на: 1) повідомлення офіційного характеру; 2) статті членів товариств – учасників пам'яткознавчого руху – про різноманітні рухомі й нерухомі пам'ятки Волині, їх історію, способи виявлення, збереження, зокрема через реставраційні роботи; 3) інформаційно-довідкові матеріали.

До першої групи ввійшли публікації, які описують організацію товариств, наводять відомості про їх статuti, зміст журналів, протоколів засідань, звітів із проведеної роботи, учасників пам'яткознавчої діяльності – членів товариств. Їх параграфи, крім того, що визначали мету й напрями пам'яткознавчого вивчення Правобережної України, зокрема Волині, висували конкретні завдання пошуку та збереження різного виду й типу пам'яток, указували на доцільність видання власного періодичного органу [8; 58–60].

Періодичні видання публікували журнали засідань із відомостями про пам'яткознавчі дослідження та наукові розробки, реферати, що заслуховували на засіданнях товариств, а пізніше друкували в їх часописах [12; 17; 18; 54; 63]. Так, на засіданні Товариства дослідників Волині 17 листопада 1901 р. О. Фотинський виголосив доповідь на тему «Дорогобуж Волинський», яка пізніше була опублікована на сторінках «Трудов Общества исследователей Вольни» [54, с. 46–48].

Невід'ємним складником змісту періодики товариств є звіти про діяльність останніх [20–22; 32; 43–48]. У звітах систематизували матеріали про пам'яткознавчі пошуки, описували віднайдені предмети старовини, фіксували їх кількість, характеризували найцінніші з них. Матеріали звітів надають інформацію про волинезнавчий аспект пошуків, участь у цій роботі тогочасних дослідників – київських науковців і місцевих краєзнавців, які своїми розвідками й публікаціями залишили помітний слід в українознавчій науковій спадщині.

Публікації наступної групи стосуються пошуку і збору пам'яток, питань їх збереження, зокрема музейними закладами, потреби відновлення архітектурних шедеврів [15; 34; 35; 37; 38; 56; 57; 62; 75]. Учасники пам'яткознавчого руху розповідали про археологічні розкопки, дослідження місць розташування давніх культових споруд, збереження архітектурних пам'яток через реконструктивні роботи. Так, О. Левицький неодноразово друкував результати власних досліджень Волині на сторінках «Чтений в Историческом обществе Нестора-летописца». Робота О. Левицького «Луцька старовина» торкається проблеми збереження і реставрації давніх православних храмів у Луцьку та закликає серйозно ставитися до історичних і культурних старожитностей Луцька, не дати їм загинути [34; 35]. На сторінках «Киевской старины» О. Фотинський наводить відомості про результати проведеної ним екскурсії Волинською губернією [62].

Зміст матеріалів дає змогу побачити, що до найдієвіших способів виявлення пам'яток регіону належали археологічні розкопки й наукові експедиції (екскурсії). Їх організаторами та учасниками найчастіше виступали члени товариств – В. Антонович, О. Левицький, М. Біляшівський, І. Каманін, О. Фотинський, Я. Яроцький, Б. Стеллецький, ін. Саме цим визначним представникам пам'яткознавчого руху належить увесь масив друкованого матеріалу на сторінках періодичних видань про об'єкти культурної спадщини Волині, потребу їх збереження [1; 56; 61].

Щодо інформаційно-довідкових матеріалів періодики, то їх зміст складають насамперед стислі повідомлення про участь у виявленні та зборі пам'яток світських і духовних осередків, їх окремих представників, зусилля музейних закладів Волині щодо збереження об'єктів культурної спадщини, проведення відновлювальних робіт у старовинних будівлях [2; 9; 11; 29; 40]. Значним доповненням цієї групи публікацій стали рецензії пам'ятокознавців Києва на окремі періодичні видання громадських товариств Волині та роботи про Волинь [6; 33; 36].

Відомості про культурну спадщину Волині її дослідження та висвітлення в періодиці товариств містять бібліографічні, систематичні, хронологічні покажчики змісту часописів [16; 30; 50; 51; 53], бібліографія робіт окремих дослідників – активних учасників пам'ятокознавчої та пам'яткоохоронної роботи на Волині [55]. Певне значення для розкриття теми мають спогади визначних діячів вітчизняної науки й культури, які брали участь у пам'ятокознавчій діяльності, пов'язаній із культурною спадщиною Волині та виступали безпосередніми співробітниками часописів – Г. Павлуцького [49], М. Василенка [7], М. Грушевського [13; 14], О. Новицького [42], В. Щербини [75], К. Моценка [39].

Характеристика діяльності періодичних видань громадських товариств із показу на власних сторінках волинезнавчої пам'ятокознавчої тематики ґрунтується також на опрацюванні низки архівних матеріалів. Найбільше їх зберігається у фондах Центрального державного історичного архіву в м. Києві. Це протоколи засідань, звіти, листи та інші документи окремих громадських товариств. Вони дають змогу простежити еволюцію зацікавлення пам'ятками Волині, заходи, що вживалися для їх віднайдення та оприлюднення відомостей про них у періодиці, співпрацю науковців Києва з краєзнавцями Волинського регіону. Ці документи містяться у фондах 442 – Канцелярія Київського, Подільського й Волинського генерал-губернатора [64–66], 725 – Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва [67–71], 1196 – Київське відділення Російського військово-історичного товариства [72–74], ін. Загалом документи архівних відтворюють організаційні засади діяльності громадських товариств, висвітлюють їх волинезнавчу діяльність.

Певна архівна документація опрацьована у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Головно це фонди: III – Листування [23], XXXI – Біляшівський (Біляшевський) Микола Федотович (1867–1926) [24; 25], 81 – Левицький Орест Іванович (1848–1922) [26], 83 – Каманін Іван Михайлович (1850–1921) [24], 112 – «Киевская старина»: щомісячний історичний часопис (1882–1906). Колекція архівних документів: 1886–1909 [28]. Основна увага звернена на епістолярну спадщину. Вона дала змогу простежити їх співпрацю з періодичними виданнями, зв'язки між науковцями Києва та краєзнавцями Волині й Поділля щодо вивчення, збереження й популяризації пам'яток Волинського регіону, зокрема об'єктів архітектурної спадщини.

Окремі відомості для розкриття теми почерпнуті з архівів Луцького історико-культурного заповідника «Старе місто» [3; 4].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Загалом пошукова робота дала можливість виявити серед джерельної бази чимало нових фактів із проблеми пошуку, вивчення і збереження культурної спадщини Волині. Залучення архівних матеріалів дає змогу ознайомитися з маловідомими фактами історичної минувшини, з'ясувати чимало аспектів пам'ятокознавчої та пам'яткоохоронної діяльності волинезнавчого спрямування, яку висвітлювали на сторінках періодики громадських товариств Правобережної України в останній третині XIX – на початку XX ст. Їх використання в комплексі з уже оприлюдненими відомостями наукової літератури дають можливість глибше дослідити культурну спадщину Волині.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонович В. Из археологической экскурсии (село Кальник и его памятники старины) / В. Антонович // Киев. старина. – 1887. – № 8. – С. 761–765.
2. Археологическая летопись // Киев. старина. – 1899. – № 5. – С. 115–117.

Архів Луцького державного історико-архітектурного заповідника «Старе місто»

3. Пам'ятка архітектури Луцький замок. В. Малевська. – № 135. – 1982. – Арк. 1–12.
4. Пам'ятка архітектури Покровська церква. Б. Т. Сайчук. – № 264. – 1990. – Арк. 1–4.
5. Баженов Л. В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку XX ст. : Становлення. Історіографія. Біобібліографія / Л. В. Баженов. – Хмельницький : Доля, 1995. – 256 с.
6. Беляшевский Н. Вольнский историко-археологический сборник. Вып. I. Издание распорядительного комитета Вольнского церковно-археологического общества. Почаев–Житомир. 1896 г. Рецензия / Н. Беляшевский // Киев. старина. – 1896. – № 11. – С. 52–61.
7. Василенко М. Академік Орест Іванович Левицький / Микола Василенко. – К. : Вид-во Укр. акад. наук, 1923. – 61 с.

8. Витяги зі статуту Українського наукового товариства в Києві // Зап. Укр. наук. т-ва в Києві. – 1908. – Кн. I. – С. 154–161.
9. Волинское епархиальное древлехранилище // Киев. старина. – 1899. – № 5. – С. 115–117.
10. Гаврилук С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.) : монографія. 2-ге вид., доп. / Світлана Віталіївна Гаврилук. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 536 с.
11. Городецкий музей Волинской губернии // Киев. старина – 1898. – № 4. – С. 13–17.
12. Грушевский М. С. Историография 1880–1890 гг. Лазаревский и кружок «Киевской старины» / М. С. Грушевский // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – Т. 1. – СПб. : Тип. т-ва М. О. Вольф, 1914. – С. 28–34.
13. Грушевський М. Академік Микола Федотович Біляшівський / Михайло Грушевський // Україна. – 1924. – № 1. – С. 1–11.
14. Грушевський М. Орест Левицький / Михайло Грушевський // Україна. – 1924. – Кн. 1–2. – С. 199–202.
15. Дверницкий Е. Археологические исследования в г. Владимире-Волинском и его окрестностях / Е. Дверницкий // Киев. старина. – 1887. – № 1. – С. 36–50.
16. Ефремов С. Систематический указатель журнала «Киевская старина» (1882–1906). Издание Полтавской ученой архивной комиссии. Составлен членами комиссии: И. Ф. Павловским, В. А. Щепотьевым, А. А. Явойским и Б. Д. Чигринцевым. Стр. 219. Полтава, 1911 [Рецензия] / С. Ефремов // Укр. жизнь. – 1912. – Кн. 2. – С. 103–105.
17. Журнал организационного заседания Киевского отдела императорского Русского военно-исторического общества (14 июня 1908 г.) // Воен.-истор. вестн. – 1909. – № 1–2. – С. 5–9.
18. Журналы заседаний // Записки Юго-Западного отдела императорского Русского географического общества. – Т. I. – К. : Тип. император. ун-та Св. Владимира, 1874. – С. 1–83.
19. Заремба С. З. Нариси з історії українського пам'яткознавства / С. З. Заремба. – К. : ТОВ «Видавництво «Аратта»», 2002. – 204 с.
20. Историческое общество Нестора-летописца в 1898 г. // Чтения в ИОНЛ. – 1900. – Кн. 14. – Вып. 1. – Отд. I. – С. 3–22.
21. Историческое общество Нестора-летописца в 1899 г. // Чтения в ИОНЛ. – 1901. – Кн. 15. – Вып. 1. – Отд. I. – С. 3–14.
22. Историческое общество Нестора-летописца в 1901 г. // Чтения в ИОНЛ. – 1903. – Кн. 17. – Вып. 2. – Отд. I. – С. 57–66.

Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Ф. III Листування

23. Спр. 53524–53547. Дверницкий Емельян – Левицькому О. І. Письма 10 мая 1886 – 23 марта 1895 гг. Из Владимира-Волинского в Киев, 56 арк.

Ф. XXXI Біляшівський (Біляшевський) Микола Федотович (1867–1926)

24. Спр. 77–78. Волинское церковно-археологическое общество – Беляшевскому Н. Ф. Сопроводительные письма к «Трудам» и другим изданиям Общества, отправленные Беляшевскому 23 марта 1895 г., 21 сент. 1896 г. Из Житомира в Варшаву, 4 арк.
25. Спр. 375. Беляшевский Николай Федотович. Письма к разным лицам. Собственноручные копии. 13 октября 1898 г. – 5 (17) января 1899 г., 50 арк.

Ф. 81 Левицький Орест Іванович (1848–1922)

26. Спр. 83–86. Дверницкий Омелян Миколайович – Левицькому О. І. Листи 28 жовтня 1886 р. – 2 березня 1899 р. Из Володимир-Волинського до Києва, 9 арк.

Ф. 83 Каманін Іван Михайлович (1850–1921)

27. Спр. 10. Каманін І. М. Отчет о деятельности Общества Нестора-летописца с 27 октября 1902 г. по 27 октября 1903 г. Киев, 1903 г., 15 арк.

Ф. 112 «Киевская старина»: щомісячний історичний часопис (1882–1906).

Колекція архівних документів: 1886–1909

28. Спр. 163. Дверницкий Емельян Николаевич – конторе «Киевской старины». Письмо 25 ноября 1890 г. Из Владимира-Волинского в Киев, 1 арк.
29. К деятельности Общества исследователей Волины // Киев. старина. – 1902. – № 4. – С. 26.
30. Колесник М. П. «Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца» (1879–1914) : бібліогр. довід. / М. П. Колесник. – К. : [б. в.], 1989. – 84 с.
31. Костриця М. Ю. Товариство дослідників Волині : історія, діяльність, постаті / М. Ю. Костриця. – Житомир : М. А. К., 2001. – 360 с. ; іл.
32. Краткое описание предметов древности, пожертвованных в Волинское епархиальное древлехранилище по июль 1893 года. – Почаев : Тип. Почаев.-Успен. лавры, 1893. – 59 с.

33. Левицкий О. Волынский историко-археологический сборник. Вып. 2. Издание распорядительного комитета Волынского церковно-археологического общества. Житомир. 1900 / О. Левицкий // Киев. старина. – 1901. – № 11. – С. 95–109.
34. Левицкий О. История одного древнего Волынского храма св. Иоанна Богослова в г. Луцке / О. Левицкий // Чтения в ИОНЛ. – 1903. – Кн. 17. – Отд. 1. – С. 74–77.
35. Левицкий О. Луцкая старина / О. Левицкий // Чтения в ИОНЛ. – 1890. – Кн. 5. – Отд. 1. – С. 54–90.
36. Левицкий О. Труды Общества исследователей Волины. Т. I. Житомир, 1902 г. [Рецензия] / О. Левицкий // Киев. старина. – 1902. – № 10. – С. 41–48.
37. Лобода Ф. Из археологической экскурсии в г. Владимир-Волынский / Ф. Лобода // Киев. старина. – 1886. – № 8. – С. 776–769.
38. Мердер А. И. Древности Луцка и его прошлое. Справка (с планом Луцка и 6 иллюстрациями) / А. И. Мердер // Воен.-истор. вестник. – 1910. – № 9–10. – С. 35–48.
39. Мощенко К. Академік Микола Біляшівський як музейний робітник / К. Мощенко // Укр. музейн. зб. / [за ред. П. Курінного та ін.]. – К. : Вид-во Управл. наук. установ УСРР, 1927. – С. 3–12.
40. Музей и собрания древностей // Киев. старина. – 1899. – № 2. – С. 104–105.
41. Нагірняк О. Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть ХІХ ст. – 1917 р.) / Остап Нагірняк. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2007. – 652 с.
42. Новицький О. Професор Григорій Павлуцький / О. Новицький // Україна. – 1924. – Кн. 1–2. – С. 203–205.
43. Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгель. За второй год с 25 ноября 1897 по 25 ноября 1898 г. – Киев : Тип. Т. Г. Мейнандер, 1899. – 59 с.
44. Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгель с 25 ноября 1898 по 25 ноября 1904 г. – Киев : Тип. Н. А. Гирич, 1905. – 82 с.
45. Отчет о деятельности Общества исследователей Волины за 1909–1910 гг. // Тр. Общества исследователей Волины. – Т. VI. – Житомир : Электр. тип. наследников М. Дененмана, 1911. – С. 1–32.
46. Отчет о деятельности Общества исследователей Волины и Волынского центрального музея за 1913 г. – Житомир : Электр. тип. наследников М. Дененмана, 1915. – 101 с.
47. Отчет о состоянии Волынского церковно-археологического общества в 1894 г. // Волынский историко-археологический сборник. Вып. 1. Издание распорядительного комитета Волынского церковно-археологического общества. – Почаев : Тип. Почаев. Успен. лавры ; Житомир : Тип. и лит. М. Дененмана, 1896. – С. 1–9.
48. Отчет о состоянии и деятельности Исторического общества Нестора-летописца за 1911 г. // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – 1913. – Кн. 23. – Вып. 2. – Отд. I. – С. 29–36.
49. Павлуцький Г. В. Антонович як археолог / Г. В. Павлуцький // Зап. УНТ. – 1909. – Кн. III. – С. 15–22.
50. Палієнко М. Г. «Киевская старина» (1882–1906) : систематичний покажчик змісту журналу / М. Г. Палієнко. – К. : Темпора, 2005. – 608 с.
51. Палієнко М. Г. «Киевская старина» (1882–1906) : хронологічний покажчик змісту журналу / М. Г. Палієнко. – К. : Темпора, 2005. – 480 с.
52. Прокопчук В. С. Подільське церковне історико-археологічне товариство / В. С. Прокопчук // VI Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. – Луцьк : [б. в.], 1993. – С. 79–80.
53. Прокопчук В. С. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета (церковного историко-археологического общества) (1876–1916) : звездный каталог і покажчик змісту / В. С. Прокопчук, Н. Д. Крючкова ; наук. ред. : О. М. Завальнюк ; бібліогр. ред. : В. М. Пархоменко ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 184 с, фото.
54. Протокол первого учредительного собрания Общества исследователей Волины // Тр. Об-ва исследователей Волины. – Т. I. – Житомир : Типо-лит. М. Дененмана, 1902. – С. 38–40.
55. Сарбей В. Г. Академік УАН Орест Іванович Левицький (1848–1922 рр.) : життєпис, бібліографія його праць і праць про нього / В. Г. Сарбей, Л. Г. Москвич. – К. : [б. в.], 1998. – 151 с.
56. Стеллецкий Б. Замок в Клевани. Справка. (С планом и иллюстрациями) / Б. Стеллецкий // Воен.-истор. вестн. – 1910. – № 11–12. – С. 27–36.
57. Трипольский М. М. Исторические сведения о городе Житомире Волынской губернии / М. М. Трипольский // Волынский историко-археологический сборник. Вып. 2. Издание распорядительного комитета Волынского историко-археологического общества. – Почаев : Тип. Почаев. Успен. лавры ; Житомир : Тип. и лит. М. Дененмана, 1896. – С. 49–116.
58. Устав Волынского церковно-археологического общества // Волынский историко-археологический сборник. Вып. 1. Издание распорядительного комитета Волынского историко-археологического общества. – Почаев : Тип. Почаев. Успен. лавры ; Житомир : Тип. и лит. М. Дененмана, 1896. – С. 17–19.
59. Устав Общества исследователей Волины // Труды Общества исследователей Волины. – Т. I. – Житомир : Типо-лит. М. Дененмана, 1902. – С. 19–37.
60. Устав Юго-Западного отдела // Записки Юго-Западного отдела императорского Русского географического общества. – Т. I. – Киев : Тип. императ. ун-та Св. Владимира, 1874. – С. 1–2.
61. Фотинский О. Дорогобуж-Волынский : историко-археологический очерк / О. Фотинский // Тр. Об-ва исследователей Волины. – Т. I. – Житомир : Типо-лит. М. Дененмана, 1902. – С. 33–91.

62. Фотинский О. Экскурсия О. А. Фотинского по Волынской губернии для описания памятников старины / О. Фотинский // Киев. старина. – 1900. – № 12. – С. 196–206.
63. Хроніка Українського наукового товариства в Києві // Зап. Укр. наук. т-ва в Києві. – 1908. – Кн. I. – С. 150–159.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ

Ф. 442 Канцелярія Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора

оп. 623

64. Спр. 191. Об учреждении в Житомире церковно-археологического общества. 1893 г., 3 арк.

оп. 627

65. Спр. 302. Об учреждении Общества исследователей Волыни. 3 июля 1897 – 12 мая 1903 г., 14 арк.

оп. 646

66. Об учреждении в г. Житомире церковно-археологического общества и при нем древлехранилища. 26 апреля 1893 – 3 марта 1894 г., 9 арк.

Ф. 725 Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва

оп. 1

67. Спр. 3. Журнал общих собраний, заседаний совета и распорядительного комитета Киевского общества охраны памятников старины и искусства, постановления совета, отчеты о деятельности Общества за 1910, 1911 и 1912 гг., денежные отчеты. 7 апреля 1910 – 3 марта 1916 гг., 294 арк.
68. Спр. 7. Переписка с членами Общества о заседании совета, об организации комиссии из ученых, любителей древностей и представителей Общества для оказания помощи Обществу в его деятельности и др. вопросам. 8 мая 1910 г. – 15 ноября 1911 г., 11 арк.
69. Спр. 10. Обращение распорядительного комитета об оказании содействия работе Общества, отчет о деятельности Общества (часть дела), списки членов Общества, переписка с братством Князей Острожских о зачислении Общества членом братства и др. 10 июля 1910 г. – 29 апреля 1911 г., 66 арк.
70. Спр. 16. Газетные заметки, переписка с членами Общества, сообщения с мест об охране памятников старины, в том числе: древнего сооружения «Татарские бурты» в с. Чеплынке Таращанского уезда, церкви в с. Острове Васильковского уезда, древнего Мстиславова храма в г. Владимир-Волыньском и др. 3 апреля 1910 г. – 22 июля 1915 г., 30 арк.
71. Спр. 23. Журналы заседаний и постановлений совета Общества, 57 арк.

Ф. 1196 Київське відділення Російського військово-історичного товариства

оп. 1

72. Спр. 1. Устав Русского военно-исторического общества и положение о местных отделах. 1910 г., 20 арк.
73. Спр. 2. Списки членов Киевского отдела общества с распределением обязанностей и др. документы. 21 февр. – 1 нояб. 1909 г., 22 арк.
74. Спр. 66. Докладная записка секретаря отдела Стеллецкого Б. С. о необходимости описания и изучения системы древних Дубенских укреплений, находящихся на территории Киевского военного округа, и проект годового отчета о деятельности отдела за 1910 г. 1910 г., 29 арк.
75. Щербина В. І. Іван Михайлович Каманін / В. І. Щербина // Українська академія : наук. зап. – 1926. – Т. 2–3. – С. 47–53.
76. Яроцкий Я. Следы неолита в бассейне реки Иквы возле г. Кременца / Я. Яроцкий // Тр. Об-ва исследователей Волыни. – Т. VII. – Житомир : Электр. тип. М. Дененмана, 1915. – С. 63–68.

УДК 94.336:74:737.11(477.82)

Ігор Пасюк

Дослідження грошового ринку Волині російськими та польськими вченими

У статті йдеться про історіографію досліджень російських і польських учених, яка стосується вивчення питання товарно-грошового обігу Волині. Матеріалом дослідження є монетні скарби, знайдені на Волині, що містять монети від часів Римської імперії до монет пізнього середньовіччя.

Ключові слова: Волинь, монети, скарб, грошовий обіг.

Пасюк І. Исследования денежного рынка Волыни русскими и польскими учеными. В статье освещается историография исследований русских и польских ученых по изучению вопроса товарно-денеж-